

Tiesa atzīmē 20 gadus kopš 10 valstu pievienošanās Eiropas Savienībai: jauns konstitucionāls brīdis Eiropai

2004. gada 1. maijā Eiropas Savienībai pievienojās desmit jaunas dalībvalstis: Čehijas Republika, Igaunija, Kipra, Latvija, Lietuva, Ungārija, Malta, Polija, Slovākija un Slovēnija. Tā bija lielākā paplašināšanās gan cilvēku, gan valstu skaita ziņā. Turklāt šī pievienošanās kopējā Savienības tiesiskajā telpā ienesa lielu valstu vēstures, juridiskās kultūras un tradīciju dažādību. Šī brīža nozīmīgumu nav iespējams novērtēt par augstu, ņemot vērā integrācijas pakāpi, ko Savienība bija sasniegusi līdz 2004. gadam, no vienas puses, un desmit jauno dalībvalstu pārstāvēto daudzveidību, no otras puses. Ir pamats atzīt, ka 2004. gada paplašināšanās pati par sevi bija konstitucionāls brīdis – paradigmas maiņa –, kas apvienoja Austrumeiropu un Rietumeiropu kopējā konstitucionālā projektā. Eiropas Savienība izplatīja savas vērtības un principus Eiropas daļās ar īpaši sarežģītu vēsturi. Kaut arī desmit jaunās dalībvalstis pievienojās Savienībai ar sevišķu apņemību un cerībām uz brīvību, taisnīgumu un labklājību, šai apņemībai tika mesti būtiski izaicinājumi.

Eiropas Savienība balstās uz lojalitāti un sadarbību starp dalībvalstīm, kā arī uz Savienības tiesību pārākumu. Tā arī atzīst valstu tradīciju daudzveidības ieguldījumu kopējā projektā. LES 6. apsvērumā ir iekļauta vēlme “nostiprināt [...] tautu solidaritāti, vienlaikus respektējot to vēsturi, kultūru un tradīcijas”.

Šajā konferencē tiks atzīmēta 2004. gada paplašināšanās 20. gadadiena, aplūkojot tās ieguldījumu Savienības integrācijas projekta attīstībā. Vai tā ir veicinājusi plašāku Savienības tiesību konsolidāciju, kā arī detalizētāku regulējumu noteiktās Savienības kompetences jomās? Vai arī, gluži pretēji, radījusi jaunus šķēršļus Savienības tiesību piemērošanai? Kādas atziņas pēc 20 aizvadītiem gadiem ir gūtas par Eiropas integrācijas projekta paplašināšanu un padziļināšanu? Vai lielākā paplašināšanās ar visiem tās panākumiem un izaicinājumiem ir novedusi pie stiprākas Eiropas pilsoņu savienības?

Lai to noskaidrotu, šajā konferencē tiks aplūkotas trīs dažādas tēmas.

Pirmā daļa. Stāsts par lielāko Savienības paplašināšanos

Pēc Berlīnes mūra krišanas pāri Eiropai pūta jaunas vēsmas. Gandrīz uzreiz pēc tam vairākas valstis austrumos un dienvidos, it īpaši tās, kuras bija atbrīvojušās no totalitārisma gūsta, izteica vēlmi pievienoties kopējam iekšējam tirgum, kas balstās uz četrām Eiropas Kopienas ekonomiskajām brīvībām un godīgu konkurenci. Zinot, ka Eiropas Savienība (toreiz – Kopiena) paplašināsies, Kopenhāgenas Eiropadome 1993. gadā izstrādāja un Madrides Eiropadome 1995. gadā nostiprināja konkrētus kritērijus (pazīstami kā Kopenhāgenas kritēriji), kas jāizpilda valstīm, kuras tiecas pēc dalības Savienībā. Šādi tika aizsākts viens no lielākajiem reformu procesiem Eiropā – milzīgs būvlaukums –, kandidātvalstīm apņemoties izveidot “(1) stabilas iestādes, kas garantē **demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesības un minoritāšu** tiesību ievērošanu un aizsardzību; (2) funkcionējošu tirgus ekonomiku un spēju izturēt **konkurenci** un tirgus apstākļus ES; (3) spēju uzņemties un efektīvi piemērot dalībvalsts pienākumus, tostarp politiskās, **ekonomiskās un monetārās savienības** mērķus”.

Papildus kandidātvalstu veiktajām milzīgajām likumdošanas un institucionālajām izmaiņām, šis reformu process prasīja arī fundamentālas pārmaiņas šo valstu iedzīvotāju domāšanā un kultūrā. 20 gadus vēlāk lietā C-896/19, *Repubblica*¹ Eiropas Savienības Tiesa noteica principu, saskaņā ar kuru dalībvalstīm ir jāizvairās no jebkāda regresa attiecībā uz tiesiskuma vērtības saglabāšanu. Atskatoties uz pēdējiem 20 gadiem, šajā daļā uzmanība tiks vērsta uz 2004. gada paplašināšanās sarežģītību un desmit jauno dalībvalstu ieguldījumu Savienības tiesību attīstībā, kas izceļ to, cik svarīgi ir katra Eiropas integrācijas projekta posma centrā nostādīt kopējo vērtību aizsardzību.

Otrā daļa. Par kopējām Eiropas vērtībām

Otrkārt, konferencē tiks aplūkots 2004. gada paplašināšanās ieguldījums Savienības kā “vērtību Savienības” attīstībā. LES 2. pantā ietvertās vērtības ievēro un novērtē visi Eiropas pilsoņi, jo tās veido daļu no to kopīgā mantojuma. Tās “attiecas uz pašu [ES] kā kopējas tiesību sistēmas identitāti”². Šī identitāte netika veidota, vienkārši iekļaujot minētajā tiesību sistēmā tradicionālus nacionālās identitātes elementus, kā piemēram, valodu, vēsturi un tradīcijas. Kaut arī Eiropieši runā dažādās valodās, viņiem ir dažādi uzskati un idejas par to, kas ir ģimene, mums, eiropiešiem, tomēr ir vienota piederības sajūta kopienai, kurā valda vērtības. Eiropieši ir vienisprātis, ka mūsdienu

¹ Spriedums, 2021. gada 20. aprīlis, *Repubblica*, C-896/19, EU:C:2021:311, 64. punkts.

² Spriedums, 2022. gada 16. februāris, *Ungārija/Parlaments un Padome*, C-156/21, EU:C:2022:97, 232. punkts.

Savienību raksturo tas, ka attiecīgā brīža politiskais vairākums nevar diskriminēt minoritātes; ka ir jāvalda likumam, nevis cilvēkam; un ka personīgajā dzīvē mums ir tiesības uz pašnoteikšanos bez valsts iejaukšanās.

Attiecīgi otrās paneldiskusijas mērķis ir ciešāk aplūkot LES 2. pantā ietvertās vērtības, izskatot šādus jautājumus: kāds ir šo vērtību juridiskais raksturs? Kāda saikne pastāv starp šīm vērtībām un tādiem Savienības tiesību pamatprincipiem kā pārākuma, savstarpējas uzticības, iedarbīguma un lojālas sadarbības principiem? Kāda ir Savienības tiesu un valstu tiesu loma šo vērtību īstenošanā? Vai vērtības pieļauj nacionālo daudzveidību? Kā mijiedarbojas Savienības vērtības un pienākums ievērot dalībvalstu nacionālo identitāti?

Trešā daļa. *Savienības ekonomikas regulējums*

Treškārt, kā tas uzsvērts Kopenhāgenas kritērijos, ekonomiskā integrācija bija gan mērķis, gan izaicinājums jaunajām dalībvalstīm. Lai veicinātu politisko integrāciju, bija ārkārtīgi svarīgi nodrošināt konvergenci starp jauno dalībvalstu un pārējās Savienības ekonomiku, kā arī ievērot Savienības ekonomisko regulējumu, kas prasīja ievērojamas reformas. Jauno valstu dalības rezultātā gūtie ekonomiskie un finansiālie ieguvumi bija daudzu šo reformu galvenais virzītājspēks gan materiālā, gan institucionālā līmenī. Pirmām kārtām, Savienības fondiem bija kritiski svarīga loma attiecībā uz minētajām reformām, un, lai nodrošinātu to, ka dalībvalstis "ievēro spēles noteikumus" un tiesiskumu, tiem tika noteikti nosacījumu mehānismi dažādās tiesību jomās. Otrām kārtām, jaunajām dalībvalstīm bija bieži jāpiemēro konkurences tiesības un nozaru tiesību akti (it īpaši tīklu un banku nozarēs) jaunā, decentralizētā veidā – kā tas, piemēram, konkurences tiesībām noteikts Regulā 1/2003 – kas nozīmēja jaunu valstu konkurences vai regulatīvo iestāžu pilnvarošānu. Ņemot vērā iepriekš minēto, trešās daļas, ko veido trīs galvenie apakštemati, mērķis ir aplūkot, kā Savienības tiesības Savienības tiesu uzraudzībā ir nodrošinājušas valstu un, it īpaši, jauno dalībvalstu, ekonomiku saskaņotību un konvergenci Savienībā pēdējo 20 gadu laikā, aplūkojot šādus jautājumus:

- Attiecībā uz ES fondiem – kā ar struktūrfondu piešķiršanu saistītie nosacījumi ir palīdzējuši panākt konvergenci un solidaritāti starp jaunajām un vecajām dalībvalstīm? Kā jaunās dalībvalstis ir īstenojušas savu pienākumu apkarot krāpšanu un korupciju?
- Attiecībā uz ES ekonomikas regulējumu – kā konkurences tiesības un valsts atbalsta noteikumi ietekmēja jauno dalībvalstu ekonomiku virzību uz modernizāciju un vienlīdzīgu konkurences apstākļu nodrošināšanu iekšējā tirgū? Kādi soļi bija jāveic, lai izveidotu neatkarīgas un spējīgas valstu konkurences vai regulatīvās iestādes? Kā notiek sadarbība

starp Komisiju un valstu iestādēm pēc 20 gadu ilgas prakses, un kādi ir pašreizējie izaicinājumi? Kāds ir Savienības tiesu veiktās likumības pārbaudes apjoms attiecībā uz valsts konkurences vai regulatīvo iestāžu darbību un lēmumiem?

- Kāda ir bijusi Savienības tiesu loma horizontālā līmenī, izmantojot prejudiciālos nolēmumus vai tiešās prasības (finansējuma, konkurences un ekonomikas regulējuma lietās), lai nodrošinātu, ka Komisija, valstu tiesas un valstu regulatīvās iestādes sadarbojas efektīvi un nepārkāpjot savu attiecīgo kompetenču robežas?